

PŘEHLED VÝZKUMŮ

57-2

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis

Peer-reviewed journal

Ročník 57
Volume 57

Číslo 2
Issue 2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttkey, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Hedvika Břínková, Jiří Juchelka, Šárka Krupičková,
Olga Lečbychová, Zuzana Loskotová, Ladislav Nejman,
Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Executive Editors, Typography

Barbora Tesařová

Software
Software

Adobe InDesign CC

Fotografie na obálce
Cover Photography

Medailon z hrobu 914/803 z kostela sv. Kříže v Javorníku (obr. 22, str. 191).
Medallion from grave Nr. 914/803 in the St. Cross Church in Javorník (Fig. 22,
Pg. Nr. 191).

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
602 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@arub.cz
Internet: <http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html>

Tisk
Print

Azu design, s. r. o.
Bayerova 805/40
602 00 Brno

ISSN 1211-7250
MK ČR E 18648
Vychází dvakrát ročně
Vydáno v Brně roku 2016
Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.
Copyright ©2016 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., and the authors.

Literatura

Čižmář, I. 2009: Zlín (k. ú. Malenovice). *Přehled výzkumů* 50, 259–260.

Čižmář, I. 2011: Zlín (k. ú. Malenovice u Zlína, okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 52(1), 175.

Čižmář, I. 2013: *Zlín – Malenovice 2012. Oprava kabelu 16p. v žst. Malenovice*. Nálezová zpráva č. j. 66/13. Uloženo: Archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Kohoutek, J. 2006: *Zlín – Malenovice 2005, Silnice I/49 – II. Etapa – část II/2*. Nálezová zpráva č. j. 33/06. Uloženo: Archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Lečbych, M. 2008: Zlín (k. ú. Malenovice u Zlína, okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 49, 292.

Nečasová, K., Valůšek, D. 2006: *Historie zlínských hřbitovů*. Zlín: Pohřebnictví Zlín.

Popelka, M. 2015a: *Zlín – Malenovice 2014. „Ul. Komenského“*. Základní škola Zlín, Komenského 78, Zlín – Malenovice – kanalizace splašková vč. LT. Nálezová zpráva č. j. 127/15. Uloženo: Archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Popelka, M. 2015b: *Malenovice u Zlína 2014. „Ul. Masarykova, Ul. Švermova“*. Dostavba a rekonstrukce kanalizace Zlín – Riviera, I. část. Nálezová zpráva č. j. 10/15. Uloženo: Archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Popelka, M. 2015c: *Zlín – Malenovice 2014. „Ul. Zahradní, Ul. Švermova“*. Rozšíření distribuční sítě CZT Malenovice – Křížovatka. Nálezová zpráva č. j. 104/15. Uloženo: Archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Popelka, M. 2015d: *Zlín – Malenovice 2015. „Ul. Komenského“*. Rozšíření distribuční sítě horkovodu CZT Malenovice. Základní škola Komenského – Horkovodní přípojka. Nálezová zpráva č. j. 447/15. Uloženo: Archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Popelka, M. 2015e: *Zlín – Malenovice 2015. „Ul. Zahradní“*. Rozšíření distribuční sítě CZT Malenovice – centrum sever; RTZ pro vnitroblok A; VS pro vnitroblok A. Nálezová zpráva č. j. 158/15. Uloženo: Archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

Popelka, M. 2015f: *Zlín – Malenovice 2015. „Ul. Zahradní“*. Rozšíření distribuční sítě horkovodu Zlín – Malenovice. Nálezová zpráva č. j. 242/15. Uloženo: Archiv Ústavu archeologické památkové péče Brno.

ZNOJMO (K. Ú. ZNOJMO-HRADIŠTĚ, OKR. ZNOJMO)

Hradiště sv. Hypolita. Středohradištní období. Pohřebiště, sídliště. Záchranný a předstihový výzkum.

Ze stejných důvodů jako v letech 2012 – 2013, kdy rozsahem a náročností prací nemohla být prošetřena celá skrytá plocha výzkumu (Klíma 2014), je i tato zpráva o průběhu a výsledcích archeologického bádání na velkomoravském výšinném hradišti sv. Hypolita ve Znojmě informací, pojednávající společně o dvou minulých archeologických sezónách v letech 2014 – 2015. V rámci předmětu „letní archeologická praxe“ pracovali v obou posledních letech studenti historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a také posluchači archeologie Filozofické fakulty Univerzity v Hradci Králové na dvou samostatných, plošně dosti velkých výzkumech, které mohly být v roce 2014 zcela dokončeny jen v hlavních částech obou skrývek. Na jejich menších okrajových plochách se totiž v samotném závěru sezony 2014 podařilo zcela neočekávaně zachytit druhotné zásahy a komplikovanější nálezovou situací. Ta vzhledem k nutnosti velmi pozorné, pečlivé a také fyzicky náročnější práce vyžadovala především prodloužení doby výzkumu a tím i pobytu studentů na expedici, což se dosti dobře nedalo realizovat. Po náročné sezoně a také již s ohledem na absenci několika potřebných spolupracovníků jsme nakonec zvolili přerušení prací, zakončení zbylých ploch a ponechání jejich prošetření na příští sezonu. Místa tak zůstala pro výzkum připravena a čekala na dokončení šetření v roce 2015, následně zahrnutí, opětovnou úpravu terénu a jeho předání majitelům.

I./ Výzkum ŠOBA – MLČOCH, 2014 – 2015 /VII. a VIII./

Hlavní výzkum obou sezon byl na základě opětovné výzvy a požadavku majitele parcely R. Šoby prozkoumat celé blízké okolí nově postaveného rodinného domu soustředěném na dosud neprošetřené jižní sousedství jeho obydlí. Prostor již podle našich předchozích zjištění představoval severovýchodní okrajovou část zdejšího centrálního velkomoravského pohřebiště. Na přání vlastníka pozemku jsme měli provést plošně co největší skrývku, která by obsáhla již celý, ještě neprozkoumaný východní okraj jeho parcely č. 709 (obr. 75). Na ploše 398 m² jsme strojem nejprve odebrali ornici. V severním pásu, kde se stupeň terasy zařezával do mírného svahu, dosahovala její mocnost necelých 25 cm. Na protější straně, kam byla po staletí orbou zvolna přesouvána, ale nabyla mocnosti až 100 cm. Po hrubé skrývce k bázi nadloží následovalo postupné ruční snižování plochy, rozměřené do sítě kvadrantů 5 × 5 m. Pracovalo se po 5cm vrstvách špachtlováním a začišťováním motyčkami až na úroveň čistého sprašového podloží. Právě v zářezech dvou dosud zkoumaných teras jsme mohli pozorovat velmi časté porušení až poničení mělkých, hlavně dětských hrobových celků, uložených

na bázi ornice. Již osvědčeným, i když na druhé straně pomalejším pracovním postupem pozorného prošetřování tohoto horizontu, se nám dosud vždy podařilo zachytit a zdokumentovat řadu hrobů, které by jinak byly ztraceny. Středem skrývky jsme v kolmém směru na stupeň terasy záměrně ponechali mohutný kontrolní blok, na jehož obou stěnách se v původní skladbě terénu zřetelně rýsovaly zásypy jednotlivých hrobových jam (obr. 76). Stejně jako v minulých letech se i v prostoru nové skrývky, většinou vždy v jižní polovině terasy, pod ornici, objevovaly menší i plošně rozsáhlejší nepravidelné kry tvrdé hnědočervené hlíny s výrazným zastoupením oxidů a hydroxidů železa. Při začistištění jejich povrchového horizontu se podobně jako v okolní spraši svým šedohnědým odstínem jasně vyrýsovaly četné zásypy hrobů. Ty byly nejhojnější v západní polovině skrývky a ještě také u ponechaného centrálního kontrolního bloku. Od něho dále východním směrem ale počet hrobů zvolna ubýval. V severní polovině této terasy ještě hroby řídce pokračovaly dále, ale celá jihovýchodní část skrývky o šíři nejprve 1,5 m a dále východně až 3,5 m byla značně poškozena rozsáhlejší zemní úpravou. Tento výrazný zásah do terénu spojujeme s vybudováním mělké úvozové cesty, jejíž vznik by mohl sahat až do pozdního středověku či raného novověku. V době 9. – 10. století tudy ještě nevedla, neboť v té době musela plně respektovat celý areál nekropole. Jako důležitá komunikace vycházela z hlavní vstupní brány

do Hradiště, kterou předpokládáme v prostoru dnešního hřbitova, a směřovala na jihozápad k Dyji a tamnímu brodu. Odtud mohla pokračovat na Hardegg, nebo se stáčet jižněji do Pokampí, na Gars. Na předpolí Hradiště tehdy procházela buď východněji od pohřebiště, podél opevnění, nebo naopak pohřebiště severozápadním směrem obcházela. Jasně vyznačenou ji u Hradiště najdeme na starých mapách, dále ve Stablním katastru a můžeme ji dobře doložit i přímo v terénu. Po překonání údolí Pivovarského potoka totiž směřuje ke starobylé křižovatce cest na nápadném návrší, kde stojí velký dřevěný kříž. Místo je výraznou dominantou celého okolí. Odtud se otevírá jedinečný pohled nejen na Hradiště, pod ním ležící Znojmo, ale i na širokou krajinu východně od Znojma a nakonec i na druhou stranu do Podyjí. Cesta se dotýkala okraje velkomoravského pohřebiště a nemůžeme zatím ani vyloučit, že po ukončení pohřbívání na této centrální nekropoli někdy v polovině 10. století, mohla přecházet přes jeho část. Zesnulí byli tehdy pochováni již jen v centru Hradiště, u kostela sv. Hypolita. Především úprava vyššího, severozápadního břehu cesty, kterým přímo sousedila s naším výzkumem, totiž narušila hroby a také rozvlekla kostrové pozůstatky i milodary. Sama komunikace musela být v minulosti vícekrát upravována. Patrně největší zásah do terénu ale představovala poměrně nedávná výstavba širokého nájezdu do oplocené zahrady na sousední (jižní) terase. Při ní byla v širším pásu část

Obr. 75. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled od severozápadu na východní část centrálního velkomoravského pohřebiště (terasu v jižním sousedství rodinného domu) po provedené skrývce bagrem. V pozadí vyšší břeh okraje úvozové cesty. Ve středu skryté plochy ponechaný mohutný kontrolní blok. Foto B. Klíma.

Abb. 75. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pölsenberg. Blick von Nordwesten auf den Ostteil des zentralen Großmährischen Gräberfeldes (Terrasse in der südlichen Nachbarschaft des Einfamilienhauses) nach dem durchgeführten Abraum. Im Hintergrund das höhere Ufer des Hohlweges. In der Mitte der abgeräumten Fläche mit den deutlichen Verschüttungen der Grabgruben wurde ein Kontrollblock zurückgelassen. Foto B. Klíma.

Obr. 76. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled z jihovýchodu na stěnu kontrolního bloku s vybranými zásypy hrobových jam. Bílou linií vyznačen povrch původního terénu a nad ní terasováním nahnatá hlína. Foto B. Klíma.

Abb. 76. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pölsenberg. Blick von Südosten auf die Wand des Kontrollblocks mit dem abgehobenen Lehm von den Grabgruben. Der Ackerboden wurde während der Terrassierung allmählich auf der Vorderseite der Terrasse angehäuft (Richtung links, oberhalb der weißen Linie). Foto B. Klíma.

vyššího břehu cesty zcela rozhrnuta. Na základě detailního prošetření celkové terénní situace v roce 2015 s nálezy dvou silně porušených hrobů a také několika dalších rozptýlených či rozvlečených lidských kostí můžeme konstatovat, že právě úvozová cesta a terénní úprava její severní stěny zcela poničily a také zničily hroby na jihovýchodním okraji zkoumané terasy a současně i celého pohřebiště (obr. 77).

Vedle časově náročnějšího prošetřování poškozeného areálu parcely se v roce 2014 vyskytla ještě i další komplikace, která si nečekaně vyžádala prodloužení výzkumu a jeho dokončení v následující sezoně. Vystala rovněž při začišťování jihovýchodního okraje plochy terasy, v blízkosti výše zmíněného rozsáhlého porušení. Od něho jen 3m západním směrem jsme při posledním snížení terénu a jeho prohlídce narazili na téměř neznatelný hrobový zásyp a také na barevně zcela nevýrazný pás promísené hlíny se spraší. Zachycený hrob dospělého jedince č. 958 vykazoval v původním uložení pouze lebku a spodní poloviny dolních končetin. Celý trup s pánví se propadl a chyběl. Jen oba femury směřovaly svými hlavicemi šikmo dolů, pod úroveň dna původní hrobové jámy. Právě trupem a pánví překrývala kostra zmíněný hlinitý zásyp (obj. 819), který byl oproti podloží jasně patrný až po odebrání další vrstvy a opětovném začišťení terénu. Potom se vyrýsoval jako tmavší, přibližně 100

Obr. 77. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled od jihovýchodu na velkou část zkoumané plochy v závěru výzkumu roku 2014. Na spodní a levé straně snímku je patrný okraj deprese. Foto P. Čermáková.

Abb. 77. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pöltenberg. Blick von Südosten auf den größeren Teil der untersuchten Fläche am Ende der Grabungssaison 2014. Auf der linken Seite der Aufnahme ist der Rand der Depression zu sehen. Foto P. Čermáková.

cm široký a delší pás, který zabíhal do jižního profilu výzkumu. Probíhal severojižním směrem, tedy kolmo na stupeň terasy a současně i samotný hrob. Mocnost zásypu jsme nejprve prověřili pedologickým vrtákem a zjistili jsme, že jeho celá dvoumetrová délka nedosáhla na pevně, ve skále sekané dno. V sousedství objektu jsme po proniknutí spraší vrtákem narazili na skalní podloží již v hloubce 50 – 75 cm od úrovně začišťeného terénu. Tmavší zásyp pokračoval od místa hrobu jižním směrem do sousední nižší terasy, která byla právě v těchto místech upravena do podoby výše zmíněné delší příjezdové cesty. Vybrání části obj. 819 jsme nakonec ponechali jako úkol pro následující výzkumnou sezonu a jeho prošetření v podobě podélného řezu jsme provedli na jaře roku 2015. Polovinu zásypu jsme odebrali až do hloubky 240 cm od úrovně začišťeného terénu. Tam

Obr. 78. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Dokumentace propadeného sklípku (?). Pohled ze severu do části západní poloviny objektu, vybraného až na dno ve skalním podloží. Stupně jsou upravené v zásypu, který pokračuje dále jižním směrem. Na obnažené skále jsou patrné uhlíky po ohništi. Foto B. Klíma.

Abb. 78. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pöltenberg. Dokumentation des verfallenen Kellers (?). Einblick von Norden in einen Teil des Objektes, der bis auf den Grund ausgehoben wurde. Die Stufen sind in den Verfüllung eingearbeitet, wo das Objekt in südlicher Richtung weiter verläuft. Auf dem bloßliegenden Fels sind die Holzkohlen zu sehen. Foto B. Klíma.

jsme narazili na poměrně rovné dno části středověkého sklípku či lochu zasekaného v tvrdém skalním podloží. Ponechaná podélná profilová stěna zásepů dobře zachycovala skloněnou skladbu vrstev. Ukazovala na propadení stropu a postupné zahrnutí celého podzemního prostoru od jižního okraje terasy. Na dně sklípku jsme našli pouze dvě malá ohniště s uhlíky. Drobné střepy velkomoravské, pozdně středověké a také raně novověké keramiky jsme v hlinitém zásepě nacházeli pouze do hloubky 100 cm od horizontu začištěné spraše povrchu okolního výzkumu. Vedle střepů nám přibližnou dobu zahrnutí sklípku pomohly datovat ještě také tři železné předměty – srp, klíč a hrot šípu s křídélky a tulejkou. Jako nejvýmluvnější se jevil srp s mírně obloukovitě tvarovanou užší čepelí, dosedající krátkým krčkem k trnu rukojeti. Železný otočný klíč byl drobnější, ale silný, s elipsoidním okem a jedním výřezem na bradě. Díky získaným nálezům bychom mohli zánik objektu datovat nejdříve do závěru 15. – 16. století (obr. 78).

Zatím posledním terénním šetřením na centrálním velkomoravském pohřebišti se stala drobná akce v samotném závěru výzkumné sezóny roku 2015. Majiteli parcely jsme splnili daný slib upravit parcelu podle jeho přání. Při dokončování úprav terénu v okolí jeho domu jsme zarovnali stupeň terasy a také nechali vyhloubit rýhu pro základ kamenné zídky. Místo se nacházelo na severní hranici jeho pozemku a dotýkalo se okraje zkoumané plochy v roce 2008. Bagr zde pod našim společným dohledem odebral asi metrový pás paty terasy. Po začištění se na žluté spraši podařilo zachytit tmavší zásepů čtyř kostrových hrobů.

Obr. 79. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled od východu na probíhající výzkum sseverozápadní části skryté plochy centrálního velkomoravského pohřebiště v r. 2014. Foto B. Klíma.

Abb. 79. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pölsenberg. Blick von Osten auf den gerade untersuchten Bereich des nordwestlichen Teiles des aufgedeckten großmährischen Zentralgräberfeldes im Jahr 2014. Foto B. Klíma.

V rámci komplexního pohledu na dosud zkoumané centrální pohřebiště by bylo vhodné alespoň stručně zmínit také objev ještě dalších tří kostrových hrobů, a to v trase nově budované okresní silnice z Hradiště do Mašovic. V podzimních měsících roku 2015 se po delších přípravách přistoupilo k náročné, dlouhodobější stavbě nové silnice přes Hradiště a k budování kruhového objezdu v centru obce. Katedra historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, jako oprávněná organizace k provádění výzkumů, která na Hradišti působí již 29 roků, se o provedení tohoto rozsáhlejšího záchranného výzkumu neucházela. A to především z časových důvodů, kdy by dosti dobře nemohla v průběhu výuky na vysoké škole zabezpečit rychlé uvolnění studentů a jejich nasazení k operativní a součinné spolupráci se stavebními firmami. Výzkum byl svěřen kolegům ze znojemské pobočky Ústavu archeologické památkové péče, kteří jsou nárazově v potřebné chvíli ihned k dispozici.

Po stržení asfaltového koberce silnice, odebrání vrstvy podkladového kamenného štětu a po hrubém strojovém

Obr. 80. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Hrob dospělé ženy č. 925 postižené patrně obrnou levé poloviny těla. Zemřelá byla uložena do hrobu v opačné orientaci. Foto B. Klíma.

Abb. 80. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pölsenberg. Das Grab einer erwachsenen Frau (Nr. 925), die offenbar halbseitig gelähmt war. Die Verstorbene wurde in umgekehrter Orientierung ins Grab gelegt. Foto B. Klíma.

zarovnění terénu byly v prostoru silničního tahu před budovou místního „kulturního domu“ zachyceny od sebe několik metrů vzdálené mělké zásypy tří hrobových jam, orientovaných přibližně ve směru západ – východ. Jejich dna byla mělce zasekána do skalního podloží a samotné kostry se zachovaly v dosti špatném stavu. Údajně je nedoprovázely žádné milodary. Přesto předpokládáme, že náležely k centrálnímu velkomoravskému pohřebišti a tvořily jeho severní okraj, který tak dosahoval až k vrcholu mírného návrší. Od zatím prozkoumané plochy jsou tyto tři objevené hroby vzdálené necelých 50 m. Na dosud neprozkoumané ploše mezi našim výzkumem a silnicí lze tak ještě rozhodně očekávat řadu překvapení. Především pak další velkomoravské hroby, jejichž koncentrace však bude směrem k vrcholu návrší vzhledem ke zdvihajícímu se skalnímu podloží a s postupně vyznívající sprašovou vrstvou řídnout.

Ze statistického hlediska poskytla další etapa předstihového výzkumu centrálního pohřebiště ve Znojmě-Hradišti v letech 2014 – 2015 prošetření, zdokumentování a uložení 75 hrobových celků s bohatým inventářem. Pokud započítáme ještě také tři zmíněné hroby v prostoru silnice, dosáhneme počtu 78 (obr. 79).

Po antropologické stránce se opět, stejně jako v předchozích letech, na pohřebišti objevily zcela jedinečné nálezy, dokládající značné zdravotní problémy některých jedinců. Tentokrát to byl např. hrob č. 925, s kostrou ženy, která měla levou paži silně ohnutou v lokti. Předloktí směřovalo zpět k rameni a zápěstí bylo u hrudní kosti opět silně ohnuto. Tato nepřirozená poloha paže prozradila, že žena trpěla vážnou nemocí, snad obrnou a částečným ochrnutím. Navíc byla do hrobu uložena v opačné orientaci ve směru východ – západ (obr. 80). I tím se tak vymykala z celku ostatních pohřbů. Mezi nimi opět převažovaly dětské hroby a pohřby žen, z nichž mnohé byly vybaveny bohatším inventářem. K němu patřily hlavně náušnice a náhrdelníky. Hroby několika mužů však byly prosté. Tentokrát neobsahovaly předměty bojové výstroje ani výzbroje. Tato skutečnost by mohla nasvědčovat i tomu, že hrobové celky zde spadaly již do okrajové části centrálního pohřebiště.

Vyzvednutý a dobře dochovaný kostrový materiál byl předán k odbornému antropologickému studiu doc. RNDr. Evě Drozdové, Ph. D., a pracovníkům jejího vědeckého týmu na Institutu experimentální biologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, s nimiž nás pojí již víceletá, velmi dobrá spolupráce. Hrobový inventář, v němž zasluží pozornost především několik dalších jedinečných exemplářů ženského šperku, např. náušnice typu Rohrbach, typu Krungl, se dvěma i třemi bubínky, se smyčkami, olovenými kuličkami, ad. (Ungermann 2007; v tisku – v tomto čísle; Eichert 2010), dále několik krásných náhrdelníků se skleněnými a několika bronzovými korály, skleněné gombíky ad.,

v přehledné podobě představuje tab. 1. Ze zajímavých nálezů bychom potom mohli zmínit i drobnou železnou sekerku zaseklou do dna hrobové jámy vedle pravé holeně chlapce – malého „bojovníka“.

Druh nálezů	Počet ks
Nože	27
Neurčený železný předmět	8
Keramický střep v zásypu hrobu	46
Tyčinka bronzová	1
Hrot železný	2
Hroty šípů	2
Vědro	1
Náušnice*	63
Korály skleněné*	101
Rohovcový úštěp	1
Sekera	1
Železné kování	1
Klíč (z lochu ?/ sklípku)	1
Ocílka	1
Šipka železná (z lochu?/sklípku)	1
Kroužek bronzový	2
Gombík skleněný	10
Prsten	6
Kroužek železný	1
Nádoba	16
Přeslen	1
Zvířecí kost v zásypu hrobu	5
Vajíčka (skořápky)	7
Zvířecí zub	3
Rybářský háček	1
Závěsek bronzový	1
Hračka-železná sekyrka	1
Srp (z lochu?/ sklípku)	1
Korálek – bronz	4
Lidské kosti	xxx

*Údaj je orientační, při konzervaci nálezů bude upřesněn

Tab. 1. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Orientační tabulka nálezů z centrálního velkomoravského pohřebiště ve Znojmě-Hradišti za rok 2014-2015. Zpracoval L. Kratochvíl.
Taf. 1. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pölsenberg. Orientierungstafel mit Funden aus dem großmährischen Gräberfeld in Znojmo-Hradiště im Jahre 2014-2015. Bearbeitet von L. Kratochvíl.

II./ Výzkum SMEJKAL, 2014 – 2015

Druhý, poměrně rozsáhlý záchranný výzkum byl vyvolán připravovanou stavbou nového rodinného domu manželů Smejkalových na parcele č. 229/3. Původně velká zahrada na vyšší výrazné terase (obr. 81), jejíž čelo je částečně tvořeno skládanou kamennou zídou, doznává nad plochou spodní terasy převýšení až 220 cm. Nachází se v jihozápadní části předhradí, přímo v týlu mohutného velkomoravského opevnění. V minulých letech byla rozparcelována na tři stavební pozemky a rozprodána kupcům. Dva z nich již rodinný dům postavili (sonda Katolický a sonda Dobeš). Dosud netknutý třetí díl, snad jako již poslední možná stavební parcela na Hradišti, čekal několik posledních let na stavební zásah, s jehož schvalováním měl majitel jisté problémy. Dva

Obr. 81. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled od východu zachycuje celou šíři výzkumu v týlu hradby. Nejblíže je velká polozemnice, v jižním pásu (vlevo) prošetřená při výzkumu roku 2014. Ve středu je méně patrná druhá polozemnice a v pozadí skloněná kra kamenů v týlu hradby. Foto B. Klíma.

Abb. 81. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pölsenberg. Blick von Osten auf den gesamten untersuchten Bereich des Siedlungsgebietes hinter der Fortifikation. Im Vordergrund ist das große Haus mit der Südseite zu sehen, die im Jahre 2014 untersucht wurde (links). In der Mitte ist der Boden des zweiten Hauses und im Hintergrund die geneigte Steinscholle im hinteren Teil der Befestigung zu erkennen. Foto B. Klíma.

roky dopředu nás ale o svém záměru informoval a žádal provedení předstihového záchranného výzkumu, který by následně nezdržoval samotné stavební práce.

Vlastní archeologický výzkum jsme na parcele zahájili již v dubnu roku 2014, kdy jsme geologickým vrtákem provedli zjištění mocnosti hlinitých vrstev nad skloněným skalním podložím. Právě podložní terén se v prostoru parcely výrazněji skláněl. Získané poznatky byly potom využity při kontrolovaném odbagrování mocnější vrstvy půdy nejprve z jižní poloviny parcely (obr. 81). Všechny odebrané kubíky hlíny, navíc s perspektivou jejího dalšího navršení v průběhu výzkumu, nebylo možné ukládat v blízkosti skrývky. Jen menší část mohla být nahrnuta na severní polovinu parcely a k jejímu západnímu okraji. Tam tak došlo k překrytí samotné linie původní velkomoravské hradby. Většinu vytěžených hlín jsme byli nuceni odtransportovat nákladními auty na provizorní skládku. Z tohoto důvodu jsme dokázali hlavní prázdninový výzkum roku 2014 provádět právě jen na necelé polovině stavební parcely (130 m²) a pokračovat v něm na severní polovině plochy až v následujícím roce 2015 (178 m²). Tehdy jsme také provedli zjišťovací řez opevněním. Samotných terénních prací se v prázdninových měsících již tradičně v rámci výuky zúčastnili nejen naši posluchači, studenti historie

Obr. 82. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled od severozápadu na vnitřní opěrnou kamennou zeď zbytku komorové konstrukce hradby. Trasa cesty se ostře zařezala do drodivého skalního podloží a zcela zničila těleso hradby i čelní kamennou plentu. Foto B. Klíma.

Abb. 82. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pölsenberg. Blick von Nordwesten auf die innere Stützmauer, die von der ursprünglichen Mauer-Kammerkonstruktion übrig geblieben ist. Der Weg (vorne) wurde in den lößigen und porösen felsigen Boden eingeschnitten und zerstörte den Fortifikationskörper sowie den vorderen Steinvorhang vollständig. Foto B. Klíma.

Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, ale také studenti archeologie Filozofické fakulty Univerzity v Hradci Králové.

Na celé v obou sezónách prošetřené ploše výzkumu se potvrdily dosavadní poznatky nejen o vlastním opevnění, ale také o sídlištním prostředí v jeho týlu. Objevilo se však i nové nečekané zjištění o samotné hradbě, které ještě při krátké návštěvě kolegů z Archeologického ústavu AV ČR, Brno (doc. Kouřila a dr. Procházky), a společném posouzení nálezové situace u úzkého průkopu hradbou nebylo známo. Bez něho se nám tehdy situace jevila jako komplikovaná a interpretace byla obtížnější. Nová informace, která vše vysvětlila, se vážala na výrazné porušení hradby a jeho dopad na současný stav dochování fortifikace. Od dob

Obr. 83. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled ze severu na sídlištní prostor za týlem hradby. V popředí porušený hrob 964, ve střední části se rýsuje půdorys velké polozemnice – obj. 811. Foto B. Klíma.

Abb. 83. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pöltenberg. Blick von Norden auf das Siedlungsgebiet hinter der Rückseite der Befestigung. Im Vordergrund liegt das beschädigte Grab Nr. 964, in der Mitte ist der Boden des großen Hauses Nr. 811 zu sehen. Foto B. Klíma.

poválečného výzkumu prof. Kalouska, který věnoval velkou pozornost právě opevnění Hradiště, provedl v něm řadu řezů a publikačně je vyhodnotil (Kalousek 1955, 21; Procházka 2009, 246), došlo v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století v terénu na Hradišti k některým výrazným změnám, které zcela unikly pozornosti odborné veřejnosti. Žádné stavební a výkopové práce zde tehdy nebyly archeology ani dozorovány. Vyrostla řada rodinných domů a způsobilose mnoho škoda na archeologických památkách. Úpravy terénu značně poškodily linii vnějšího opevnění Hradiště a přímo se tak dotkly i našeho prováděného výzkumu. Nevýrazná mez, která je kolmá na silnici do Mašovic a pokračuje dále jižním směrem, vytváří dnes západní hranici několika parcel. Původně ale probíhala o 4 m západněji. Je přímo spojována se zbytkem původní velkomoravské hradby. Ta však utrpěla značnou újmu jak terasováním zdejšího mírného svahu, tak především potom vybagrováním trasy širší přístupové cesty k několika zde tehdy budovaným a dnes již stojícím domům a jižním terasám. Cesta zde vznikla právě v šedesátých letech minulého století odstraněním celé linie čela hradby s kamennou plentou i komorové výztuže vyplněné spraší a jejich rozvlečením do tehdy ještě zřetelné terénní deprese v trase příkopu. Lžíce bagru se zastavila u poskládané řady velkých kamenů, tvořících linii týlu komorové výztuže a současně také opěru vnitřních obytných srubů.

Obr. 84. Znojmo, Hradiště sv. Hypolita. Pohled od severovýchodu na širší pás zbytku hlavní fortifikace. Na rozptýlenou kamennou kru, která částečně překrývá Hradiště, a dále na pokračující dusanou podlahu obytných srubů (volná plocha) navazuje zídka týlu vlastní hradby. Její těleso je však zničeno cestou. Foto P. Čermáková.

Abb. 84. Znojmo, Burgstätte St. Hypolit/Pöltenberg. Blick von Nordosten auf einen Teil des ursprünglichen Befestigungsrestes. Auf die Steinscholle, die teilweise den festgetretenen Boden der Wohnblockhäuser bedeckt, knüpft die kleine Steinmauer im Rücken der Mauer an. Der Mauerkörper wurde allerdings durch den Weg (hinten, vor dem Haus) zerstört. Foto P. Čermáková.

V prostoru našeho výzkumu, pouze v úzkém průkopu opevněním v jižní polovině terasy, tato situace nebyla příliš zřetelná a v severní polovině plochy stavební parcely, vzhledem k zářezu terasy, zcela chyběla. Vysvětlení situace přinesl až drobný záchranný výzkum na podzim roku 2015 při budování kanalizace na okraji cesty, přímo u paty dnes patrného zbytku meze. V délce přibližně 10 m se necelých 30 m severně od našeho výzkumu podařilo odkrýt dobře zachovalé čelo vnitřní opěrné zídky dřevěné komorové konstrukce hradby. Tvořily ji velké kamenné bloky, uložené na slabší vrstvě spraše v drolivém skalním podloží (obr. 82). Ze základové vrstvy hradby zůstal před zídkou jen zaoblený bok, ukončený zářezem cesty. Mezi kameny zídky jsme přibližně na jejich vrcholové úrovni v jednom horizontu a v rozestupech 30 – 40 cm pozorovali zuhelnatělé zbytky silnějších dřevěných trámů (kulatiny), původně ukotvených kolmo v linii kamenů. Tuto situaci jsme potom mohli velmi dobře srovnat s omezeným odkryvem na námi zkoumané parcele a vyvodit potřebné závěry.

Západní okraj našeho výzkumu obnažil suťový kužel skloněné kamenné kry s hlínou, dále zbytek vestavěné obytné komory a v úzkém průkopu mezí se na okraji cesty podařilo zachytit týl komorové dřevěné výztuže hradby. Právě ta se opírala o zídku na hlínu skládaných kamenů, ne však tak velkých jako na výše popsaném úseku fortifikace, který se blížil vrcholové části ostrožny. Vazné trámy, které úplně rozbila cesta, ji propojovaly s čelem srubové komory (hradby). Tu z vnější strany chránila kamenná plenta a před ní 8 m široký a 3 m hluboký příkop sekaný ve skále. Výplň komor tvořila hlavně spraš a materiál z kopaného příkopu. Z dřevěných konstrukcí hradby jsme vyzvedli větší kusy zuhelnatělých trámů, z nichž by některé byly vhodné pro dendrochronologický výzkum. Před obytnou komorou v týlu hradby jsme na okraji skloněné kamenné kry zachytili velké, pečlivě upravené otevřené ohniště a v jeho blízkosti kompletní žernov. Dále východním směrem se otevřela zajímavá sídlištní situace s řadou mělkých i hlubších sídlištních objektů a dvěma polozemnicemi s podlahami zasekanými 15 – 25 cm do podložní skály. V jedné stála kamenná pec v severovýchodním rohu a ve druhé, větší, která v roce 2014 jen necelou polovinou vybíhala ze severního profilu, byla pec situována do jihozápadního rohu (obj. 811). Tento prostornější dům jsme v úplnosti prozkoumali společně s celou severní polovinou parcely až v roce 2015, kdy se podařilo ze zbytku prošetřované plochy zajistit odvoz vytěžené zeminy. Mohli jsme konstatovat, že tato polozemnice patrně byla velkým výrobním objektem, který zanikl požárem. O tom svědčily jak četné zbytky spálených dřev, tak i objevený hojný soubor nálezů. Mezi nimi zaujala pěkně zdobená, ale neúplná keramická láhev, řada železných předmětů, kostěná brusle ad.

Pokračování výzkumu v roce 2015 přineslo v rámci odkryvu severního okolí zmíněného výrobního objektu

také objev jednoho kostrového hrobu staršího dítěte (hrob č. 964). Zemřelý jedinec, z jehož dolních končetin vzhledem k porušení mladší jámou zbyla pouze polovina levého femuru, byl patrně v určitém spěchu a navíc v opačné orientaci severovýchod – jihozápad pochován jen do mírně upravené sídlištní jámy. Nedoprovázely jej žádné milodary (obr. 83).

V linii skloněné kamenné kry v týlu hradby jsme potom v severní polovině výzkumu zachytili již jen spodní horizont kamenů, které částečně překrývaly sídlištní situaci. Nacházela se zde dvě otevřená ohniště a u jednoho z nich velká pražnice. V jejím dosahu potom opět jeden celý žernov a polovina (běhoun) dalšího. Od linie kamenné kry západním směrem k vlastnímu tělesu hradby nálezovala situace vyznívala a provedená užší sonda nakonec procházela pouze vrstvou spraše, dosedající na skalní podloží. V severní polovině parcely tak schod terasy s vybagrováním cesty naprosto zničil stopy po velkomoravském opevnění, jehož zbytek zůstal pouze v jižní části výzkumu (obr. 84).

Bohuslav Klíma

Literatura

Eichert, S. 2010: *Die frühmittelalterlichen Grabfunde Kärntens*. Klagenfurt: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten.

Kalousek, F. 1955: Velkomoravské hradisko ve Znojmě-Hradišti na Moravě. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* C52, 5–30.

Klíma, B. 2014: Znojmo (k. ú. Znojmo-Hradiště, okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 55(2), 268–272.

Procházka, R. 2009: *Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 38. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.

Ungermann, Š. 2007: *Raně středověké pohřebiště v Dolních Věstonicích – Na pískách* [online]. Rkp. disertační práce. Uloženo: knihovna Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity [cit. 2016-08-24]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/18484/ff_d/text.pdf.

Ungerman, Š. v tisku: „Karantánsko-köttlašský“ šperk na jihozápadním Slovensku a v dalších částech Karpatské kotliny. *Přehled výzkumů* 57(2).

Resumé

Die Pädagogen, wissenschaftliche Mitarbeiter und Studenten des Instituts für Geschichte der Pädagogischen Fakultät der MU Brno und der archäologischen Forschungsbasis in Znojmo, haben auf der großmährischen Burgstätte Pöltenberg bei Znaim (Hradiště sv. Hypolita) in den Jahren 2014 und 2015 zwei ausgedehnte Ausgrabungen durchgeführt. Sie haben dabei vor allem die Untersuchung des östlichen Teils der zentralen Grabstätte fortgesetzt, die sich im westlichen Vorfeld der Burgstätte befindet. Sie haben weitere 75 großmährische Körpergräber mit reicher Ausstattung (vgl. Tab. 1) untersucht, dokumentiert und ausgehoben. Der Rand der Grabstätte wurde allerdings durch Terrassierung, einen Hohlweg und einen Kellerbau aus dem 15. – 16. Jahrhundert beschädigt. Die Erforschung der zentralen Grabstätte soll weiter fortgesetzt werden. Schon jetzt gehört jedoch diese Nekropole mit rund 600 untersuchten Gräbern und einzigartiger Ausstattung (vor allem der Frauenschmuck) zu den größten Nekropolen aus dem 9. Jh. – 1. Hälfte des 10. Jhs in Mähren. Es liegen dort nach unserer Einschätzung etwa 1500 Gräber, die untersucht werden können.

Eine zweite Untersuchung, die auf dem Grundstück eines zu erbauenden Einfamilienhauses durchgeführt wird, steht im Moment vor dem Abschluss. Im Rahmen der Untersuchung soll die Siedlungssituation im unmittelbaren Hinterfeld der Außenbefestigung dieses großmährischen Zentrums festgestellt werden. Auch in diesem Bereich wurde jedoch das Terrain durch Terrassierung und einen Weg wesentlich beschädigt. Es wurde dadurch der Hauptteil der Befestigung gänzlich zerstört – die Kammerkonstruktion der Befestigungsmauer mit dem vorderen Steinmauer. Von einer kleinen Mauer, an die der hintere Teil der Kammerkonstruktion angelehnt war, sind nur Überreste übrig geblieben. An dieselbe Mauer war ursprünglich von der anderen Seite auch der hintere Wandteil einiger hölzerner Blockhütten angelehnt, die sich gegen den Siedlungsareal hinter der Befestigungsmauer hin öffneten. Des Weiteren wurden zwei Grubenhäuser mit Steinöfen und einige weitere kleine Objekte ausgegraben und zahlreiche Keramik-, Eisen-, Bronze-, Knochen- und Steinfunde (7 Mahlsteine, 2 Schleifsteine) sowie ein Grab eines älteren Kindes (Nr. 964) entdeckt.

ZNOJMO (K. Ú. ZNOJMO-MĚSTO, OKR. ZNOJMO)

Intravilán. Středověk, novověk. Minoritský klášter, pohřebiště. Záchraný výzkum. Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o.

Záchraný archeologický výzkum byl vyvolán výkopový-

mi pracemi realizovanými v rámci výstavby WC pro návštěvníky Jihomoravského muzea v minoritském klášteře. V návaznosti na zemní práce bylo mezi 18. 5. – 16. 6. 2015 položeno celkem 5 sond.

Sonda S1 se nacházela v bývalém refektáři kláštera. Refektář a přilehlé místnosti byly zavezené stavební sutí. To má souvislost s celkovým vývojem kláštera. Po jeho zrušení na konci 18. století objekt chátral a křídlo s refektářem by se dalo označit jako trosky. Na těchto troskách byly během 20. a 30. let 19. století provedeny rozsáhlé stavební práce a zmiňované křídlo bylo přestavěno na věznici. Po odstranění suti během výzkumu bylo možné zdokumentovat několik stavebních fází vývoje původního obvodového zdiva kláštera.

Sonda S2 se nacházela v chodbě mezi refektářem a křížovou chodbou. Tento prostor byl opět vyplněn stavební sutí z konce 18. a první třetiny 19. století. Zhruba v polovině délky výkopu se nám podařilo zdokumentovat relikt původní zdi odstraněné během přestavby kláštera z přelomu 20. a 30. let 19. století.

Sondy S3 a S4 se nacházely za vjezdem do dvora minoritského kláštera (přes zeď naproti sondě S1) a kopírovaly jeho obvodovou zeď. V sondách bylo zdokumentováno několik vrstev z 16., 17. a případně 18. století a zejména pak S3 poskytla pěknou kolekci zlomků zdobených kachlí a několik střepů skla.

Sonda S5 byla vedena napříč křížovou chodbou. Šířka výkopu byla 50 cm a délka pak 3 m. Po odstranění dlažby a betonového výmazu, jsme narazili na vrstvu silně promísenou pravěkými, přesněji řečeno únětickými střepy. Po snížení této vrstvy se nám vyrýsovalo na první pohled několik patrných zahloubených objektů. Při jejich postupném vybírání se podařilo rozlišit 6 výkopů, které se různým způsobem vzájemně porušovaly. Tyto výkopy představovaly v 5 případech hroby, v jednom pak nebyla funkce zatím objasněna. V těchto pěti hrobech se nacházelo celkem 6 pohřbů. Do výkopu 505 byl druhotně přidán pohřeb H800. I když byl výkop svou velikostí velice omezený a svoji podstatou nám umožnil zdokumentovat pouze hrobové jámy v jejich šířce, lze konstatovat, že mrtví byli do hrobu uloženi v natažené poloze na zádech ve směru jihozápad – severovýchod. Otázkou zůstává poloha horních končetin. Výjimku tvořil pohřeb H800, který byl do hrobu umístěn v neanatomické poloze. Dá se předpokládat, že kosti byly druhotně přemístěné, když se na ně narazilo během kopání nového hrobu. Podle antropologické analýzy provedené Mgr. L. Šínem, Ph. D., se ve třech případech jedná o ženu, v jednom o muže a ve dvou nebylo možné pohlaví určit. Na základě tohoto zjištění bychom mohli uvažovat o tom, že pohřbení představovali jedince lépe společensky postavené, kteří mohli být např. donátoři minoritského kláštera. Otázkou nadále zůstává přesná datace kosterních ostatků, neboť se v takto omezeném výkopu nepodařilo zachytit žádný datační materiál.